



Fikret Demirağ'ın *Hüzün Ana* Kitabındaki Şiirlerde Folklorik Öğeler

Folkloric Elements in the Poems in Fikret Demirağ's *Hüzün Ana*

Hatice Kayhan*

Öz

Fikret Demirağ, Kıbrıs Türk şiirinde önemli bir yere sahiptir. Soyut şiirden zamanla toplumcu gerçekçi şiire yönelen Demirağ, Türkiye'de bulunduğu dönemlerde tanıştığı İkinci Yeni Şiiri'ni Kıbrıs'a taşıyan şairlerdendir. Yaşamı boyunca şiirden kopmayan şair, şiirlerini içinde yaşadığı toplumun sıkıntıları, toplumsal ve kültürel yapısı üzerine kurgulamıştır.

Demirağ, özellikle Ada'da 1960'lı yıllara kadar süren iki toplumlu yaşamın sıkıntıları, savaş ortamında üreten milliyetçi şairlerin ardından, Kıbrıs Türk şiirine yeni bir soluk ve söyleyiş getirmiştir. 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ile Ada'da başlayan yeni sürecin, geçmişteki üzüntü ve acı dolu yılların etkileri sanatçıların eserlerine konu olmaya devam etmiştir. Demirağ, genel olarak bakıldığında bu tür söylemlerin dışında kalmaya çalıştığını ifade etse de ortaya koyduğu eserlerde kötü günlerin derin izlerini şiirlerinde bulmak mümkündür.

Geliş tarihi (Received): 25-12-2023 Kabul tarihi (Accepted): 20-04-2024

* Doç.Dr. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü. Lefkoşa-Kıbrıs/ Cyprus International University Department of Turkish and Social Sciences Education. Nicosia-Cyprus. hdirek@ciu.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-1569-1399

Hüzün Ana adlı şiir kitabında, acı gerçekleriyle savaşı yaşamış olan ve bundan en çok etkilendiğini düşündüğü annelerin dilinden aktarmıştır. Şiirlerini zengin bir kültürel söz varlığıyla işleyen şair, Kıbrıs insanının günlük yaşantısını oluşturan folklorik, kültürel birçok söylemi ve yaşantıyı da şiirlerinde sıklıkla kullanmıştır. Toplumlar değişen, gelişen, modernleşen yaşamla beraber bu tür kültürel birikimlerini ve zenginliklerini giderek unutulabilir veya uygulama alanlarını sınırlandırabilir. Ancak Kıbrıs Türkleri, küçük bir toplum olmanın getirdiği özelliklerden dolayı toplum yaşantısında geçmişten günümüze süregelen halk inanışları, örf, adet ve gelenekleri yaşatabilmeyi başarmıştır.

Bu çalışmada şairin şiirleri taşıdığı folklor öğeler açısından incelemeye tabi tutulmuştur. Şiirler betimsel araştırma yöntemiyle analiz edilmiştir. Fikret Demirağ'ın şiirlerinde halkın içinden gelen söyleyiş, yaşayış biçimlerini benimsediği görülmektedir. Özellikle halk inançları, atasözleri-deyimler, dua ve beddua gibi folklorik öğeler şiirlerinde geniş bir yer tutmaktadır.

Anahtar sözcükler: *Fikret Demirağ, Kıbrıs Türk şiiri, Hüzün Ana, folklor, folklorik öğeler*

Abstract

Fikret Demirağ holds a very important place in Turkish Cypriot poetry. In Turkey, he became acquainted with *İkinci Yeni Şiir* (the Second New Wave Poets), and as one of the prominent representatives of abstract poetry, he introduced this poetry movement into Turkish Cypriot literature. In his poetry, the prominent themes were built upon social distress and the social and cultural structures of the community he was living in. In this study, we will examine the folkloric elements found in the poetry of Demirağ in his book entitled *Hüzün Ana* (Mother of Sorrow). Turkish Cypriot poetry gained a new discourse and a new wave with the poetry of Demirağ, after years of being under the influence of the nationalist poets who had penned their works in the distressful environment of a two-community island during the 1960s. The painful memories of the past continued to be the theme of the artists, even after the new process began in 1960 with the foundation of the Republic of Cyprus. Although Demirağ expressed that he tried to remain above the fray of those kinds of discourses, it is possible to find the soul-shattering traces of those painful days in his poetry. In his book *Hüzün Ana*, he decided to use the voice of the mothers in his narration, as he believed that they were the most affected by the ugly truth of war. Along with the incorporated pattern of rich cultural vocabulary, the poet frequently used various folkloric and cultural discourses integral to the everyday life of a Cypriot. It is obvious that cultural accumulation can be gradually lost through the modernization of economic and social life, or that cultural richness can be limited in terms of practices. However, taking advantage of being a small community, the Turkish Cypriots are able to maintain a great deal of their traditions, customs, beliefs, and practices. This study examines the traces of these folkloric elements in the works of Fikret Demirağ by employing the descriptive research method for the analysis of his poems. In the poetry of Fikret Demirağ, it is clear

that he employed both the folk speech and the manner of life of his community. He widely used folkloric elements such as folk beliefs, proverbs, sayings, prayers, and maledictions in his poetry.

Keywords: *Fikret Demirağ, Turkish Cypriot poetry, Hüzün Ana, folklore, folkloric elements*

Extended summary

Fikret Demirağ is a prominent figure in Turkish Cypriot poetry. With his abstract poems, he brought a different perspective to Turkish Cypriot poetry and introduced a new breath. He extensively incorporates traces of the society he lives in into his poems. In this study, the poems in Fikret Demirağ's book *Hüzün Ana* are examined from a folkloric perspective. The poems resemble verses uttered from the mouths of mothers who experienced war in its most bitter form. The poet, who processes his poems with a rich cultural vocabulary, frequently uses folkloric and cultural expressions and experiences that constitute the daily life of the Cypriot people in his poems.

The aim of this study is to identify the folkloric elements in Fikret Demirağ's book *Hüzün Ana*. In this research designed in the descriptive pattern, the sample of the poetry book *Hüzün Ana* was selected; various proverbs, idioms, folk beliefs, prayers, curses, and other folkloric elements reflecting the social and cultural lives of the Turkish Cypriot people were identified in the poems and subjected to content analysis. The unit of analysis was determined as "lines" or "sections of poems."

In this study, the folkloric elements in the poet's poems were grouped under some headings according to their characteristics. These headings were determined as proverbs and idioms, folk beliefs, and prayers-curses (invocation). Proverbs and idioms enrich a language's vocabulary. These types of phrase patterns that strengthen expressions and add meaning to statements are among the most important features that distinguish one language from another. The proverbs and idioms in the poems contain expressions specific to the Turkish Cypriots, especially commonly used expressions such as *yaşı benzemesin* (may you not share the same fate), *üstümüzden uzak* (let it be far from us). All these proverbs and idioms represent the inner voice of pain and sorrow within a society. Additionally, the use of the expression *kara toprak* (black soil) in the poem "Acılı Kadın Ezgileri" (Melodies of Grieving Women) is a result of a mother who has lost her child and describes the soil as black after burying her child. In Demirağ's poems, we see a significant place given to folk beliefs. Tan defines folklore as a science that compiles, researches, classifies, analyzes, and evaluates the material and spiritual culture of the people through unique methods (1985: 7). Despite the dominance of rational and empirical thought in the industrial age, examples of traditional thinking can always be seen. Chewing gum at night is considered a sin in Turkish Cypriot society. It is believed that the chewed gum turns into the teeth of the deceased and harms those who chew it. If a chicken crows like a rooster, it is believed that the chicken will be a big trouble for its owner (Yorgancıoğlu, 2000: 302). In the poem "Yıldız Yağmuru Var

miydı O Gece” (Was There a Shower of Stars That Night?), Demirağ included the folk belief that when a star falls, someone passes away from this world. Lighting candles in holy nights, holy places visited in hopes of wishes being granted to God, lighting candles at the graves of saints and martyrs are common traditions. Various types of vows are made, and the type and amount of the vows, its fulfillment, and the person making the vows are related to each other (Şanlıer, 1997: 414). Among the Turkish Cypriots, the tradition of making vows is quite common. Those who want to get rid of a difficulty or want to have children especially fulfill their vows by visiting shrines or pilgrimage sites (Yorgancıoğlu, 2000). In the poem “Kayıp Oğlunun Yollarını Gözleyen” (Waiting for the Return of His Lost Son), the poet sheds tears for his lost son and prays for his return, making vows for this purpose.

The belief in fortune-telling has become a tradition in some societies over time. It is an active folk belief in both the old Ottoman society and today’s culture. Generally prevalent at all levels of society, this belief, “Believe in fortune-telling, do not remain without fortune,” has been reflected in our culture. In important situations such as people wanting to learn about their future, the health status of a loved one, or the condition of someone far away, they resort to fortune tellers to obtain information they cannot obtain with their own means (Boratav, 1973: 8).

Prayers and curses uttered by people to express their difficulties or their satisfactions, joys, and desires in invocation to God are frequently used among the Turkish Cypriots. It is observed that the words “good prayer” and “invocation” are also used to describe these concepts in Turkish Cypriot culture. Yorgancıoğlu explains prayer as a word describing a person’s good wishes for another person because that person brings happiness to them, and that’s why they make good wishes for that person. If the person making this prayer is older, it is called a ‘good prayer.’ When someone is hurt or offended, it is said that negative wishes are made for those who do this, which is called a ‘curse’ (2000: 337). In the poem “Acılı Kadın Ezgileri” (Melodies of Grieving Women) the poet prays to God in this ruthless, cruel world (black world) so that no mother suffers the pain of losing her child and sheds tears.

The poet wanted to depict the sorrows experienced by the Turkish Cypriot society in his poems. The years of war, which marked a period as “Bloody Cyprus,” appear in these lines as the voice of a desperate people. All curses are written for the painful years. Fikret Demirağ is one of the artists who left a mark on Turkish Cypriot poetry, especially after 1960. He contributed various works to Turkish Cypriot literature in a society that existed in chaos due to the multicultural structure of the island and various changes over centuries caused by administrative and social changes. Experiencing these painful years, being familiar with the feelings that an artist can have, are characteristics that make him valuable in Cypriot Turkish Literature.

Giriş

Fikret Demirağ, 1940 yılında Lefke’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Lefke’de tamamlayan şair, 1961’de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirdi (Yılmaz vd. 1992:89). Enstitü’yü bitirdikten sonra Ada’nın değişik bölgelerinde Türkçe öğretmenliği yaptı. Şairin, 1954

yılından itibaren çeşitli yerel gazete ve dergilerde şiirleri yayınlanmıştır. Bunun yanında *Varlık, Dost, Oluşum, Sanat Emeği, Yazko Edebiyat, Milliyet Sanat, Adam, Yeni Düşün* gibi Türkiye dergilerinde de şiirlerinin yayınlandığını görülür (1989:18). Kıbrıs Türk tarihinde 1960 yılı çok önemli bir yere sahiptir. 1 Nisan 1955'te EOKA'nın kuruluşuyla başlayan dönem kanlı çatışmaların, savaşın İngiliz yönetimi ve Rum çetelerinin terör eylemleri, Kıbrıs Türk toplumunun yaşamında büyük sarsıntılara neden olmuştur. Böyle bir dönemde sanatçıların bu durumdan etkilenmemesi söz konusu değildir. İşte böyle bir ortamda Özker Yaşın başta olmak üzere pek çok şairin şiirlerinin konusunu vatan, ulus, anavatan, bayrak, özgürlük, ölüm vb. konular oluşturmaktadır (Kansu, 1998: 101). Bu olayların ardından, 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile Ada'da bir barış havasının oluşması, sanatçıların da bazı yeni yönelimlere eğilmesine neden olmuştur. Bu anlamda Kıbrıs Türk şiiri için 1960'lı yıllar oldukça önemlidir. 1960-1961 yılları Kıbrıs Türk şiiri, İkinci Yeni şiir hareketinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Bu şiirin iki önemli temsilcisi Mehmet Kansu ve Fikret Demirağ'dır.

Özellikle soyutçu şiir olarak adlandırılan bu dönem, alttan alta Kıbrıs'ta yaşanan savaşları eleştiren, tepki gösteren, savaşı yok sayan bir üslupla yazan ve içinde yabancı sözcükler barındıran öz ve biçim öğeleri yer almaktadır (Kansu, 1998: 102). Fikret Demirağ ve Mehmet Kansu'nun ortak kitabı "İkinin Yaşamı" bu şiir tarzının ilk örneklerinden olması bakımından önemlidir (Kabataş vd. 2013: 104). "Adasının ve toplumunun köklerine yaptığı tarihi ve mitolojik yolculuklarla tanınan, kimlik söylemi ekseninde Akdenizliliğe vurgu yapan şiirleri" ile bilinen Demirağ (Aylanç, 2018: 41) toplumuyla iç içe yaşamıştır. "Toplumsal eselelere yaklaşımı ile toplumcu gerçekçi şairler arasında değerlendirilebilecek olan Demirağ'ın (Aylanç, 2018: 49) şiirleri halk yaşamını yansıtan folklorik yapıya da eleştirel bir boyut getirir.

Fikret Demirağ, şiirlerinde halkın anlayabileceği sade bir Türkçe kullanmıştır. Aynı zamanda derin duygu yoğunluğu taşıyan şiirleri dikkat çekicidir. Şiirlerinin taşıdığı içerik özellikleri onu soyut şiirin temsilcilerinden olmasını sağlar. Pek çok şiir kitabı bulunan şairin aynı zamanda *Yağmur Ağaçları* adlı bir romanı, *Şu Müthiş Savaş Yılları* adlı bir anı kitabı ve Mehmet Kansu'yla beraber hazırladığı *Kıbrıslı Türk Şiiri* adlı bir antolojisi bulunmaktadır (Kabataş, 2006:104; Aylanç, 2017: 91).

Demirağ, Kıbrıs Türk şiirinde, evrensel duyguları dile getiren, soyut şiirler yazan isimlerin başında gelir. Şiirlerinin bazıları, Rumca, İngilizce, Bulgarca, Rusça başta olmak üzere pek çok dile çevrilmiştir (Yılmaz vd. 1992: 89). Şairin şiirleri toplumcu-gerçekçi bir dünya görüşü üzerine inşa edilmiştir. Şiirinin konularını tarih, mitoloji, Kıbrıs insanının temel sorunları oluşturmaktadır (Yılmaz vd. 1996). Çalışmada Demirağ'ın şiirleri folklorik açıdan incelenmeye tabi tutulacaktır. Fikret Demirağ'ın şiirlerinin söz varlığı engindir. Kimi karşıt görüşlere rağmen soyut şiir anlayışı ile şiirler yazan şairlerin büyük çoğunluğunun gündelik yaşamın tesiri ile kültürel olan dilsel kullanımlardan kaçmak bir tarafa özellikle bu kültürel yapının kullanıcısı ve aktarıcı olmayı tercih ettiği görülmektedir. Nitekim Aksan, söz varlığını tanımlarken sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar ya da dilbilimdeki terimiyle göstergeler olarak değil,

aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürün ve dünya görüşünün bir yansıması olarak ifade eder (Aksan, 2006:7). Bu çalışmada, Fikret Demirağ'ın *Hüzün Ana* adlı şiir kitabında yer alan folklor öğeleri tespit edilecektir.

Çalışmada dikkat çeken nokta şairin şiirlerinde folklorik öğelere sıklıkla yer vermesidir. Özellikle halk kültüründe yaygın olarak yer alan atasözleri, deyimler, halk inanışları, dua ve beddualar şairin şiirini tamamlayan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmanın amacı ve veri analizi

Çalışmada Fikret Demirağ'ın *Hüzün Ana* adlı şiir kitabında yer alan folklorik öğeleri tespit etmek hedeflenmiştir. Tarama deseninde tasarlanan bu çalışmada, *Hüzün Ana* adlı şiir kitabı örnekleme seçilerek; şiirlerde yer alan çeşitli atasözleri deyimler, halk inanışları, dua – beddua gibi Kıbrıs Türk halkının sosyal ve kültürel hayatlarını gösteren folklorik öğeler tespit edilmiş ve öğeler doküman incelemesi yoluyla içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz birimi dize veya **şiir bölümleri** olarak belirlenmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım, 2000: 140).

İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Böylece, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım vd. 2000: 162).

Bu çalışmada şairin şiirlerinde yer alan folklor öğeleri taşıdıkları özelliklere göre bazı başlıklar altında toplanmıştır. Bu başlıklar şunlardır:

1. Atasözleri ve deyimler
2. Halk inanışı
3. Dualar-beddualar (ilenme)

1. Atasözleri ve deyimler

Atasözleri ve deyimler bir dilin söz varlığının zenginliğidir. Söyleyişi güçlendiren, ifadelere anlam katan bu tür söz kalıpları, bir dili diğerlerinden ayıran en önemli özelliklerdendir. Gökçeoğlu, atasözleri ve deyimlerin dilsel varlığımızın temel göstergelerinden başlıcaları olduğunu söyler. Söylediklerimizin, kimi zaman taştan sert, kimi zaman da gülden, çiçekten hoş; ince ve saygılı olmasını sağladığını ifade eder (1996: 3).

Şair, “O Kırık Amforalar” adlı şiirinde Kıbrıs Türklerine özgü deyimler kullanmıştır.

Yaşı benzemesin, genç bir şiir yaşıdaydı,
Her ‘dize’si bir yara almıştı, **ölçüm olmasın**
Cenazesi geçirilirken eller üstünde
Onlar çoktan çekilmişti ‘rahatlığın odaları’na
Yayılp kurulmuşlardı, üstlerine yer otursun!
Bir ‘amfora’ olarak, barbarlarca kırıldığında
Bir tek ‘gençliği’ dökülmüştü içinden;

Hangi Yaz'dı? Dağlarda lazmarı kokuları!

Ne ince bir yağmur vardı uğurlamaya onu,

Ne **yarım yamalak** da olsa bir gökkuşağı! (s.160)

Yaşı benzemesin deyimini, erken ölüm karşısında biriyle kıyaslanırken “aynı yaşta ölmesin” anlamında kullanılan bir sözdür (Parlatır, 2008: 902).

Aynı şiirde geçen ölçüm olmasın deyimini, Kıbrıs'ta yaygın olarak kullanılan bir deyimdir. İnsan bedenine zarar veren bir olay anlatılırken, kendine de zarar gelmemesi için temennide bulunmak anlamında kullanılır (Gökçeoğlu, 1996: 339).

Ne yarım yamalak da olsa bir gökkuşağı diyen şair bu dizede *yarım yamalak* deyimini kullanmıştır. *Yarım yamalak* deyimini, genel olarak “tam değil, eksik olan, eksik yapılan” anlamında kullanılan bir deyimdir (Parlatır, 2008: 901).

Üstümüzden uzak, artık bir kanserdir bu hayat

Ve sanki süs oladır zeytin dalları!

Ölen, ‘Çin vazosu’ değilse de bir amforaydı;

Zamanında karartanlar karartmıştı sevginin yüreğini. (s. 161)

Üstümüzden uzak deyimini Kıbrıslı Türkler arasında kullanılan deyimlerden biridir. Genellikle birinin başına kötü bir olay geldiğinde, kendisine de bu tür bir sıkıntı uğramamasını temenni eden bir söyleyiştir. Bunun yanında şair şiirlerinde yer alan Kıbrıs Türkünün yoğunlukla kullandığı bu deyimlere şiir kitabında dip not şeklinde bilgilendirme amacıyla yer vermiştir.

Şair; “O Kırık Amforalar” şiirinde *Hüzün Ana* adlı şiir kitabının tamamında hakim olan düşünceye, sebep ne olursa olsun savaşın bir toplumun yıkımı olduğu ve çiçeği burnunda gençlerin yok oluşu gerçeğine yer vermiştir.

Demirağ, “Acılı Kadın Ezgileri” adlı şiirinde:

Soldu

küçük bir ekşi

düştü toprağa,

soldu solduruldu

dallarımın

tek meyvesi

girdi **kara toprağa**. (s.163)

Toprak rengi kara (siyah) değildir. Toprak bazı oluşum şekillerine göre; boz, kahverengi, kireç rengi gibi çeşitli renklerde olabilir. Toprak rengi/hâkî renk, kahverengiyle yeşil arasındır. Halk arasında ve halk edebiyatında topraktan söz edilirken *kara toprak* göndermelerinde bulunmak yaygındır. Sevilen birinin kaybı ve toprağa verilmesi bu söylemin en belirgin sebebidir. Anadolu’da kara toprağın ve kara yerin bir mezar olduğu düşüncesi yaygındır. Kutadgu Bilig’de “bu bir avuç kara topraktan vazgeç” diyerek dünyanın faniliğine vurgu yapar (Ögel, 1995: 255) . Burada, evladını kaybetmiş, toprağa koymuş bir annenin toprağı kara olarak nitelendirdiği görülmektedir.

Aynı şiirin devamında:

Ağaç besleyemediği dallarını kurutur
meyvesini dökermiş;

benim meyvem solduruldu

gün görmemişti daha,

dizelerinde şair, halk arasında yaygın olarak kullanılan ‘çocuksuz kadın, meyvesiz ağaca benzer’ atasözünü hatırlatan bir söyleyişe yer vermiştir. Meyveye benzetilen çocuk, henüz olgunlaşmadan dalından koparılmış, yani bu dünyadan göçmüştür. Ölen yavrusunun ardından büyük bir keder duyan annenin feryadını anlatan şair, dizelerinde yavrusunun henüz çok genç olduğunu ve dünyada rahat yüzü görmediğini, mutlu olmadığını anlatmak için gün görmemiş deyimine yer vermiştir.

Aynı şiirin bir başka bölümünde;

Hayıf ölene anam

Ve arkada kalana.

Burada da ölen ölür kalanın başı sağ olsun deyimini kullanmıştır.

Polislendim parçaladım dünyayla

Bu tanklı tüfekli kötü dünyayla

Etimden et kesseler çıkaramazlar ama

Ana yüreğimi nefretin anayoluna

Bir rüzgâr ki esip hiçbir ananın

Kırmasın dallarını tomurcuklarını,

Bir kara dünya ki ne kara dünya,

Herkesi Allahım beklesin bundan sonra.

Etinden et kesmek deyimini Gökçeoğlu tarafından çok acı çekmek olarak ifade edilmiştir (1996: 229). Şiirde, etinden et kesmek deyimini, acılı bir annenin yüreğine gömdüğü oğlunu hiç kimsenin kendisinden koparamayacağını anlatmak için kullanılmıştır.

Öldü **fidan boylum**, yüreğime gömüldü

Fidan boylum, Anadolu Türklerinde ve Kıbrıslı Türklerde yaygın olarak kullanılan deyimlerdendir. Genellikle uzun boylulara kullanılan *selvi boylu* benzetmesine karşılık, kısa boylu kimseler için kullanılan bir söyleyiştir.

Ana kuzusu nice gömleği karanfilli

Ana kuzusu deyimini çok küçük, pek nazlı, sıkıntıya gelemeyen anlamında kullanılan bir deyimdir (Parlatır, 2008: 90).

“Acılı Kadın Ezgileri” adlı şiirinin bir başka bölümünde:

Artık hangi barış verimsiz toprağa diksek

Yeşermez ömrümüzün kara değneği;

Söylensin ki bunu böyle söyledi

Acılarla boğuşmakta usta bir kadın,

İstenirse sözlerim gene **suya yazılısın**, (s.168) diyen şair, *suya yazı yazmak* deyimini

kullanmıştır. Bu deyim genellikle yapılması imkânsız dense bile, hayal edilmesi güzel olan bir durumu ifade eder. Burada yavrusunu toprağa vermiş acılı bir annenin artık hiçbir şeyin giden yavrusunu geri getirmeyeceğini ancak yine de barışı hayal ettiğini ifade eden bir söyleyiş vardır.

Yeni bir hayat dik **sönen ocağımızın** avlusundaki benden boşalan yere.

dizesinde şair, bir ailenin, çoluğunun çocuğunun yok olmasını, soyunun tükenmesi anlamına gelen **ocağı sönmek** deyimine yer vermiştir. “Zaman Ana/ Yas Ana” şiirinde, oğlunun ömrünün bir hiç uğruna yok olduğunu düşünen bir annenin gözünden yok olmuş hayatların ardından söylenen acı dolu sözler dökülür:

Çünkü, doğurgan bir asmaya

Benzeyen hayatın

Uğuldayan gövdesine

Asalak bir ot gibi

Sarıldığımı gördün

Bir onluk etmeyen

Kurak bir ömrün. (s. 234)

Bir onluk etmez, “beş para etmez, değersiz” anlamında kullanılan bir deyimdir.

Şair “Ay Delirdi” adlı şiirinde;

Çuluna değil yağmasına oynadığımız gün, diyen şair, burada bir oyunu “para ya da başka bir şey karşılığı değil, eğlence olsun diye oynamak” (Demirağ, 1992: 202) anlamında kullanılır.

Pahlı verip nefret tükürerek birbirimize.

Zeytin dalgın. Yaprakları fısıldıyor yasını, **karalar giymiş** kadının (s.207)

Şair, burada *karalar bağlamak* deyimini kullanmıştır. Aynı zamanda aynı deyişin farklı bir söyleniş şekli olan *başına karalar bağlamak* deyimini kullanmıştır.

İşte, karnı burnunda güzelim hayat

Bir gün her şey biterse, **başına siyah bağla**,

İnce beline kuşan kederli bir şarkıyla.(s.217)

Susmak, **boyun eğmek** hayata hakarettir (s.229).

Göz gitsin haset gitsin (s.231)

Kırar burnumuzun direğini, çöker yüreğimize

Koyu bir kavun kokusu, burnumun direği kırıldı (s.274) deyimini, kötü bir kokudan rahatsız olmayı anlatan bir ifadedir.

2. Halk inancı

Tan, folklorun tanımını yaparken, halkın geleneğe bağlı maddi ve manevi kültürünü kendine özgü metodlarla derleyen, araştıran, sınıflandıran, çözümleyen ve halk kültürü üzerinde değerlendirmeler yapan bir bilim olduğunu ifade eder (1985: 7). Endüstri çağının egemen olduğu günümüzde, “akılcı ve deneyci” düşünce, çeşitli süreçlerden geçerek bir birikimin sonucunda bugüne ulaşmıştır. Buna rağmen gelinen bu ileri düzeyin yanında geleneksel düşünceden örnekler görmek her zaman mümkündür. Kıbrıs Türk toplumunda gece sakız çiğnemek günah

sayılır. Çiğnenen sakızın ölümlerin dişleri haline gelip çiğneyenlere zarar vereceğine inanılır. Tavuk horoz gibi öterse sahibinin başını yiyeceğine inanılır ve başının bıçakla değil, baltayla kesilmesi gerektiğine inanılır (Yorgancıoğlu, 2000: 302). Bu tür inanışlar sadece Müslüman Türk toplumlarında değil, farklı pek çok toplumda da bulunmaktadır. Örneğin endüstrileşme ve modern yaşam ölçütlerinde en iyi seviyeye ulaşmış olan batılı toplumlarda bu tür geleneksel düşünce yapılarına rastlamak mümkündür. Özellikle Hristiyanlarda 13 sayısı uğursuz sayılmaktadır. 13 numaralı eve, 13 numaralı otel odasına ve 13 numaralı kat sayısına rastlamak güçtür. Bunun yanında özellikle İngiltere’de, bir kadın baştan aşağı yeşil giyinemeyeceği gibi, evin içinde de şemsiye açmaz. Bu tür davranışların uğursuzluk getireceğine inanılır (Balaman, 1983: 43). Yaygın olarak bilinen inançlara bu bağlamda bakıldığında toplum yaşantısını düzenleyen, günümüz dünyasında varlığını sürdüren uygulamaları halk inanışı olarak nitelendirmek doğru olacaktır. Toplum kültüründe geçmişten günümüze kadar var olan çeşitli uygulamalar, elde edilen olumlu sonuçlar bu tür inanışların devamlılığını sağlamaktadır.

Fikret Demirağ, “Yıldız Yağmuru Var mıydı O Gece” adlı şiirinde halk arasında yaygın olarak bilinen yıldız kaydığına birinin de bu dünyadan göçtüğüne dair halk inanışına yer vermiştir.

Vurulduğum gece gökyüzünde

Yıldızımın titrediğini gördün müydü anne,

Ve ölürlen kayıp gittiğini. (s.162)

Mum adamak

Bayramlarda, kutsal gecelerde, Tanrı’ya yapılan dileklerin kabul edilmesi ümidiyle; ziyaret edilen kutsal yerlerde, evliya ve şehit mezarlarında mum yakma geleneği yaygındır. Bir dileğin gerçekleşmesi için dua edilirken, cami, türbe gibi yerlere mum adanır. Adaklar çok çeşitlidir, adağın cinsi ve miktarı, yerine getirilmesi, adakta bulunan kişinin kendisine bağlıdır (Şanlıer 1997: 414). Kıbrıslı Türkler arasında adak adama âdeti oldukça yaygındır. Bir sıkıntıdan kurtulmak, çocuk sahibi olmak isteyenler özellikle yatırlara veya ziyaret yerlerine giderek adaklarını gerçekleştirirler (Yorgancıoğlu, 2000).

Demirağ, “Kayıp Oğlunun Yollarını Gözleyen” adlı şiirinde kaybettiği oğlunun ardından gözyaşı dökerken, onun dönmesini diliyor ve bunun için adaklar adıyor.

“Mum adadım, fal baktırdım, zeytin yaprakları kuruttum;

Mumlar kaldı, fal çıkmadı, yapraklar kimi tütmek için”

Bir kuyuya düşer gibi düştüm dibine acının. (s.171)

Fal baktırmak

Fal inanışı, zaman içinde bazı toplumlarda bir gelenek haline gelmiştir. Eski Osmanlı toplumunda ve günümüz kültüründe etkin olan bir halk inanışdır. Genellikle, toplumun her kademesinde yaygın olarak var olan bu inanış, kültürümüze “Fala inanma, falsız da kalma” şeklinde yansımıştır. İnsanların kendi geleceğini, yakınlarından birinin sağlık durumunu, uzakta olan birinin hâlini öğrenme, çaldığı veya yitirdiği değerli bir nesneyi bulma kaygısı gibi önemli hâllerde, kendi imkânları ile elde edemediği bilgiyi sağlamak için falcılara başvurmaları eski bir gelenek ve inanış olarak günümüzde de etkinliğini sürdürmeye devam etmiştir (Boratav, 1973: 8). “Suçlama Sözleri” şiirinde:

**Mumlar, adaklar
ve zeytin yaprağı tütsüleri
de çözümleniyor**

Hayatımıza yığıdığın
bunca çöplüğü;
bu yüzden hepimizin
içi bir sevgi mezarlığı! (s. 215)
Şiirin devamında;
İşte burada da acılı bir Türk ana

Yeşil çaputlar bağlamaya gidiyor

Aslı fashı bilinmez bir evliya türbesine!

Çaput bağlama âdeti eskiden beri Türklerde uygulanan ibadet çeşitlerindedir. Geçmişte Türklerin ibadetleri belirli zamanlarda yapılanlar ve tesadüfi olanlar diye ikiye ayrılırdı. Belirli zamanlarda yapılan törenler, ilkbahar, yaz ve sonbaharda yapılan törenleri kapsarken, tesadüfi ibadetlere de dilek tutmak, kötü ruhları kovmak ve “saçı” denilen takdimler ile yalama denilen çaput bağlama gibi uygulamalar yer verilirdi. “Saçı” bir çeşit kansız kurban takdim etme ayini iken, “yalama” ağaçlara, ata mezarlarına ve kamların davuluna bez, paçavra gibi şeylerin bağlanması inancıydı (Adam vd. 1999: 151).

Şair burada mum yakma geleneğinden bahsederken kendisinin bu tür inanışlara pek inanmadığını ifade eden bir söyleyiş tarzıyla, aynı zamanda bir serzenişte bulunur.

Şair, “Neler Oluyor Bu Gece” adlı şiirinin aşağıdaki dizelerinde halk arasında çok gülmenin sonrasında üzüntü getireceği inancına yer vermiştir:

Hayırdır inşallah, çok güldük bu gece,

Sanki bir şey olacak ağlayacağız

Ah biz bura kadınları, yas kadınları
Ay da amma iri doğdu bu gece!
O kadar yabancı olduk ki gülmeye
Sanki gülümsemek bile uğursuzluk (s.204)
Hiçbir şeyi kurtaramadı adaklar, mumlar.
Yedi dağdan getirilmiş okunmuş zeytin yaprakları (s.263)

“Rahmet” şiirinde şair, Türk kültüründe çok önemli bir yere sahip olan Nevruz’dan bahseder. Nevruz, yeni gün olarak da ifade edilir. Ayın koç burcuna girdiği gece ile gündüzün eşit olduğu gün olup miladi 21 Mart, Rumî 9 Mart’a rastlar. Bu adet Araplara, İran’dan geçmiştir. On iki hayvanlı Türk takviminde de görülen bu adet Türklerde çok daha eskiye dayanmaktadır (Sümer, 1998: 7). Nevruz, Sultan Nevruz, Mart Dokuzu gibi çeşitli isimlerle de anılan bu bayram/ gelenek içerik olarak tüm Türk toplumlarında benzer özellikler taşımaktadır. Bozkurt, Kıbrıs’ta da yaygın olarak kutlanan ve baharın gelişini müjdeleyen bu bayramın eskiden beri Kıbrıs Türk halkı tarafından bilindiğini ve etkinliklerle kutlandığını ifade eder. Kıbrıslı Türkler ve Rumların 1974’e kadar süren ikili toplum yaşantılarında Nevruz’un sadece Kıbrıslı Türkler tarafından kutlanması bu süreçte, Türk kimliğinin bir ögesi olması bakımından dikkat çekicidir (Bozkurt, 2013:192).

Tanınmış günlerdendir

Martın dokuzu, on dokuzu, yirmi dokuzu;

Tanrı bol verir rahmetini.

Şair, “Acılı Kadın Ezgileri” adlı şiirinde ölümle ilgili şu inanişaya yer verir:

Her hayat ölünce ‘bir şey’e döner
Ben ölünce hayatım mersine dönsün
De dalları oğlumun mezarına serpilsin
Ah da kor kullandık hayatımızı
Ah da ana yüreklerini kimler dinlesin (s.167)

Kıbrıs halkı arasında ölü toprağa defnedildikten sonra üzerine toprak atılır ve bu işlem bittikten sonra da üzerine tutamlar halinde taze mersin dalları dikilir (Karabacak, 2012: 205). Aynı zamanda şair, şiirinde “bir şey”e döner derken öldükten sonra başka bir şekilde vücut bulunacağı inancına da atıfta bulunur. Aynı zamanda İslam inancında kutsal sayılan nar ağacının, mersin ağacıyla aynı değerde olduğu düşüncesi de yaygındır.

3. Dualar - beddualar (ilenme)

İnsanların zor durumlarda veya memnuniyetlerini, sevinçlerini, isteklerini ifade etmek Tanrı’ya yakarış için söyledikleri dua-beddualar, Kıbrıslı Türkler arasında sıklıkla kullanılmaktadır. Kıbrıs Türk kültüründe bu kavramları karşılamak için hayır dua ve ilenme sözcüklerinin de kullanıldığı görülmektedir. Yorgancıoğlu, duayı, kişinin bir başka kişiden memnuniyet getirdiğini, bu yüzden o kişi için iyi dileklerde bulunduğunu anlatan söz diye ifade eder. Eğer bu duayı yapan kişi yaşça büyükse bunun da “hayır dua” olduğunu söyler. Bir insan kırıldığında, incitildiğinde bunu yapan kimseler için olumsuz dileklerde bulunmaya da beddua adı verildiğini ifade eder (2000: 337). “Acılı Kadın Ezgileri” şiirinde;

Bir rüzgâr ki esip hiçbir ananın
Kırmasın dallarını tomurcuklarını,
Bir kara dünya ki ne kara dünya,
Herkesi **allahım beklesin** (s.166)

Şair “Acılı Kadın Ezgileri” adlı şiirinde bu acımasız, zalim dünyada (kara dünya) hiçbir ananın evlat acısı çekmemesi, gözyaşı dökmemesi için Allah’a dua eder. “Suçlama Sözleri” şiirinde

İşte, karnı burnunda güzelim hayat!
Kör gözlerin körlensin!

Adına ilençler yağdırılıyor, duyuyor musun:

Adın batsın! Adın batsın! (s.216)

Dizelerinde şair, Kıbrıs Türk toplumunun yaşadığı acıları anlatmak istemiştir. Bir döneme “Kanlı Kıbrıs” olarak damgasını vuran savaş yılları, bu dizelerde umutsuz bir halkın sesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm beddualar acı dolu yıllar için yazılmıştır. Şair, “O Kırık Amforalar” adlı şiirinde de şu bedduayı ediyor.

Onlar çoktan çekilmişti ‘rahatlığın odaları’na
Yayılp kurulmuşlardı, üstlerine yer otursun! (s.160)

Buradaki beddua, kara toprağa girmek ifadesinin aynıdır.

Sonuç

Fikret Demirağ, Kıbrıs Türk şiirinde özellikle 1960 yılından sonraki döneme damgasını vurmuş sanatçılardan biridir. Ada'nın çok kültürlü yapısı ve çeşitli güçler tarafından, yüzyıllar içinde gerek yönetsel gerekse toplumsal değişikliklerin oluşturduğu kaosu etkilediği bir toplumda var olmuş Kıbrıs Türk Edebiyatına çeşitli eserler kazandırmış isimlerden biridir. Böyle bir süreci tanıyan, öğrenen ve içinde var olan bir sanatçının sahip olabileceği duygulara hâkim olmuş bir isim olması onu Kıbrıs Türk Edebiyatı içinde değerli kılan özellikleridir. Üniversite öğrenciliği yıllarında Anavatan'da tanışmış olduğu Yeni şiir hareketinin Ada'daki iki önemli temsilcisinden biridir. Yeni şiirle birlikte Kıbrıs Türk şiirine soyut düşüncüyü getiren şair yazdığı tüm şiirlerinde bu özelliği ile dikkat çekmektedir. Şiir bir dildir. Demirağ, kendi dilini oluşturduğu şiirinde özellikle 1960 yılına kadar Ada'da yaşanan acı dolu yılları, buna tanık olan ve bu acıyı yaşayan insanların gözüyle anlatmış, buna neden olan düşünceleri, dizelerinde kendine özgü üslubuyla yermiştir. *Hüzün Ana* adlı şiir kitabında yer alan şiirler, özellikle Ada'nın geçirdiği savaş yıllarında en büyük acılara maruz kalan ve buna şahitlik yapan anaların duygularına tercüman olmak düşüncesiyle hayat bulan şiirlerdir. Söz konusu toplumsal gerçeklik olduğunda, sanatçılara düşen duyarlılık itinasıyla kaleme aldığı şiirlerinde halka ait olan, halkı anlatan ve yaşadığı toplumun söylemlerine özen gösteren şairin şiirlerinde özellikle deyimlere ve halk inancına sıklıkla yer verdiği görülmektedir. Kıbrıs gibi küçük bir toplumda acıları ve sevinçleri birlikte yaşayan insanlar bunu tüm samimiyetiyle ortaya koyarlar. Halk deyişlerinde bu özellik ve samimiyet dikkat çekicidir. Demirağ'ın şiirlerinde de bu samimiyet hissedilmektedir.

Fikret Demirağ'ın şiirlerinde sıklıkla karşılaştığımız atasözleri ve deyimler toplum yaşantısı içinde varlığını sürdüren söyleyişlerdir. Günümüzde halk kültürü açısından baktığımızda pek çok değer in eskiye oranla kullanımının azaldığını görmekteyiz. Ancak atasözleri ve deyimler bu kullanım dâhiline girmemekle beraber yaygınlığını sürdüren halk kültürü ürünleridir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu makale, orijinal veriler temelinde hazırlanmış özgün bir araştırma makalesidir. Daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olup başka bir yere yayımlanmak üzere gönderilmemiştir. Yazar, araştırma sürecinde etik ilkelere ve kurallara uymuştur.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Makale tek yazarlıdır.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Finansal Destek: Bu araştırma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Research and Publication Ethics Statement: This article constitutes an original research paper based on original data. It has neither been published previously nor submitted for publication elsewhere. The author has adhered to ethical principles and guidelines throughout the research process.

Authors' Contributions: The article is authored solely by one individual.

Ethics Committee Approval: Ethical committee approval is not required for this study.

Financial Support: No financial support was obtained for this research.

Conflict of Interest: There are no potential conflicts of interest related to this study.

Kaynakça

- Adam, B.; Katar, M. (1999). *Dinler tarihi*. Açık Öğretim Fakültesi.
- Aksan, D. (2006). *Türkçenin sözcükleri*. Engin.
- Aylanç, M.(2017). *Kıbrıs Türk romanı eserler sözlüğü*. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Yayınları.
- Aylanç, M. (2018). Fikret Demirağ'ın şiirlerine ekoeleştirel bakış. *folklor/edebiyat*, 24 (96), 37-52. <https://doi.org/10.22559/folklor.409>
- Balaman, A. R. (1983). *Gelenekler töre ve törenler*. Betim.
- Boratav, P. N.(1993). *Türk halkbilimi II, 100 soruda Türk folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)* Gerçek, 8.
- Bozkurt, İ. (2013).Kıbrıs'ın mart dokuzu. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi. Kıbrıs Özel Sayısı*, 185-193.
- Demirağ, F.(1992). *Hüzün Ana*. Galeri Kültür.
- Gökçeoğlu, M. (2006). *Kıbrıs Türk atasözleri ve deyimler sözlüğü*. Galeri Kültür.
- Şanlier, N.**(1997). “Ziyaret ve Adak Yerlerinde Kullanılan Yiyecek Çeşitleri” *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongre Bildirileri*. TC Kültür Bakanlığı.
- Kabataş, O. vd. (2006). *Kıbrıs Türk edebiyatı II*. MEB.
- Kabataş, O. vd. (2013). *Kıbrıs Türk edebiyatı II: Kitap*. K.T. Eğitim Vakfı.
- Kansu, M. (1998). Genel çizgileriyle: Çağdaş Kıbrıs Türk Şiiri'nde 1960 sonrası gelişmeler. *II. Uluslararası Kıbrıs ve Balkanlar Türk Edebiyatları Sempozyumu* (Feyyaz Sağlam, Haz.)
- Karabacak, E. (2012). Kıbrıs ağızında ölümlerle ilgili anlatımlar. *Milli Folklor*, 12, 204-213.
- Kıbrıs Türk Edebiyatı -Başlangıçtan bugüne* (1989). KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı.
- Ögel, B. (1995) *Türk mitolojisi II*. Türk Tarih Kurumu.
- Parlatır, İ. (2008). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü II*. Yargı.
- Sümer, A.(1998). Nevruz geleneği ve nevrüz geleneğinin temel unsurları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 5, 69-73.
- Tan, N. (1985). *Folklor (Halk Bilimi)*. Halk Kültürü.
- Yılmaz, Z. ve Okumuş, R. (1992). *Kıbrıs Türk şiiri*. MEB.
- Yılmaz, Z. ve Okumuş, R. (1996). *Kıbrıs Türk nesri*. MEB.
- Sağlam, F. (Yay.Haz.) (1998). *İkinci Uluslararası Kıbrıs ve Balkanlar Türk Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri*, 27-29 Ekim.
- Yorgancıoğlu, O. (2000). *Kıbrıs Türk folkloru*. Canbulat.



Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).